

Δυνητική Κουλτούρα, Εκπαίδευση και Επιπολιτισμός: Μαθαίνοντας σε διαδικτυακές κοινότητες

Αλέξιος Β. Μπράϊλας

Ψυχολόγος – Ερευνητής, Διδάκτορας Παντείου Πανεπιστημίου

Περίληψη

Κατά την αξιοποίηση μιας διαδικτυακής κοινότητας στην τυπική εκπαίδευση αναπτύσσεται ένα ιδιαίτερο τρίγωνο κοινωνικών αλληλεπιδράσεων ανάμεσα σε μαθητές, καθηγητές και μέλη της κοινότητας. Μαθητές και καθηγητές εκτίθενται αναπόφευκτα σε μια νέα δυνητική κοινοτική κουλτούρα. Στην παρούσα εργασία επιχειρείται μια ερμηνεία αυτών των πολύπλοκων κοινωνικών αλληλεπιδράσεων και των πολιτισμικών επιρροών, μέσα από τους εννοιολογικούς φακούς της θεωρίας του επιπολιτισμού (acculturation). Η μάθηση αναδεικνύεται ως το αποτέλεσμα της διαδικασίας ένταξης και πολιτισμικής εναρμόνισης μιας εκπαιδευτικής ομάδας (μαθητές με τους καθηγητές τους) σε μια διαδικτυακή κοινοτική κουλτούρα.

Λέξεις Κλειδιά: Επιπολιτισμός, Μάθηση, Εκπαίδευση, Δυνητικές Κοινότητες, Κουλτούρα

Abstract

By utilizing an online community in formal Education institutions, a triangle of complex social interactions emerges between students, teachers and community members. In this condition, students and teachers are inevitably exposed to a new and quite unknown to them virtual community culture. This paper attempts an interpretation of the emerging complex social interactions and the resulting cultural influences, through the conceptual lenses of the theory of acculturation. In this paper we argue that learning emerges as the result of the cultural integration between the educational group (students and their teachers) and the virtual community group.

Keywords: Acculturation, Learning, Education, Virtual Communities, Culture

Εισαγωγή

Η έννοια της προσαρμογής είναι συνυφασμένη με την ανθρώπινη φύση. Ο Δαρβίνος περιέγραψε τη φυσική επιλογή στην εξέλιξη των ειδών, ως ένα μηχανισμό επιβίωσης αυτού που προσαρμόζεται καλύτερα (survival of the fittest) στο φυσικό του περιβάλλον (Darwin, 1869). Οποιαδήποτε εμπειρία βιώνει το άτομο σε ένα νέο περιβάλλον, ιδιαίτερα αν αυτή η εμπειρία είναι έντονη ή αποσταθεροποιητική, οδηγεί σε μάθηση και ανάπτυξη (Kim, 2001). Η ίδια η πλαστικότητα του εγκεφάλου, δηλαδή η ικανότητα των νευρώνων να μεταναστεύουν, εντός του εγκεφάλου, τα πρώτα χρόνια της ζωής του ανθρώπου και στη συνέχεια να αναπτύσσουν διαφορετικές συνάψεις και συνδέσεις, ανάλογα με τα ερεθίσματα του περιβάλλοντος, αποτελεί ένδειξη, στο κυτταρικό βιολογικό επίπεδο, της ανθρώπινης ικανότητας να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις του περιβάλλοντος, να μαθαίνει και να αναπτύσσεται, ως συνέπεια της διαδικασίας προσαρμογής. Στις περιπτώσεις εγκεφαλικών επεισοδίων, ο εγκέφαλος μπορεί να προσαρμοστεί στην απώλεια νευρώνων στην πληγείσα περιοχή. Νευρώνες σε διαφορετικές περιοχές του εγκεφάλου προσαρμόζονται κατάλληλα, ώστε να αναπληρώσουν τις λειτουργίες των περιοχών που χάθηκαν.

Η έννοια της πολιτισμικής ένταξης αναφέρεται στην αλλαγή πολιτισμικού περιβάλλοντος και στη συνακόλουθη προσαρμογή στους κανόνες, στις αξίες, στα έθιμα, στις νόρμες και στη γλώσσα μιας νέας κουλτούρας, ενός νέου τρόπου δυνητικής ζωής. Η πολιτισμική ένταξη συνίσταται στη σταδιακή αφομοίωση από το άτομο της νέας κουλτούρας, ώστε να μπορέσει να ενσωματωθεί καλύτερα και να ταιριάζει σε αυτό το νέο περιβάλλον. Η πολιτισμική ένταξη είναι μια πολύ οικεία διαδικασία σε κάθε άνθρωπο: με τη γέννησή του, κάθε άτομο μαθαίνει να εντάσσεται στο μητρικό, πρώτο κοινωνικό και πολιτισμικό του περιβάλλον (Kim, 2001). Στη συνέχεια της ζωής του ακολουθούν και άλλες πολιτισμικές προσαρμογές, σε κάποιες περιπτώσεις εθελοντικές και άλλοτε αναγκαστικές (Kim, 2001). Η ένταξη του παιδιού στην πρώτη μητρική του κουλτούρα αναφέρεται στη βιβλιογραφία ως προσπολιτισμός (enculturation) (Kim, 2001). Επειδή οι απαιτήσεις του περιβάλλοντος είναι τέτοιες που το μικρό παιδί δεν μπορεί να ανταπεξέλθει μόνο του, κάποιος ενήλικας χρειάζεται να αναλάβει το ρόλο του πολιτισμικού διαμεσολαβητή: “Οι αρχικές συμπεριφορές του νεογέννητου, είτε αφορούν τη δράση επί των αντικειμένων, είτε τη δράση επί των προσώπων, αναπτύσσονται όχι μόνο παρουσία του ενηλίκου,

αλλά και με τη διαμεσολάβησή του. Ο ενήλικος διαχειρίζεται τις απαιτήσεις του περιβάλλοντος, ρυθμίζοντάς τες στις ικανότητες του παιδιού” (Παπαμιχαήλ, 2003, σ. 218).

Η διαδικασία της προσαρμογής ενός οργανισμού στο περιβάλλον του (φυσικό, τεχνολογικό, κοινωνικό, πολιτισμικό ή εκπαιδευτικό) είναι κρίσιμη για την επιβίωση και την ανάπτυξή του. Ωστόσο, μια κυρίαρχη παιδαγωγική προσέγγιση είναι να επιδιώκεται η αντίστροφη διαδικασία, δηλαδή να προσαρμόζεται το εκπαιδευτικό περιβάλλον στο παιδί, “να έρχεται στα μέτρα του”, αντί να επιδιώκεται η καλλιέργεια της ικανότητας του παιδιού να προσαρμόζεται σε αυτό, μέσω της αξιοποίησης ενός κατάλληλου διαμεσολαβητή:

Η «αυτονόητη» και «αυταπόδεικτη» για το «κοινό νου» αντίληψη, κατά την οποία η εκπαιδευτική διαδικασία θα πρέπει να προσαρμόζεται στις ανάγκες και στα ενδιαφέροντα του παιδιού, έχει μετατραπεί σε ένα από τους σημαντικότερους μύθους της σύγχρονης «παιδοκεντρικής» Παιδαγωγικής. Η οποιαδήποτε προσπάθεια αμφισβήτησης της παραπάνω αντίληψης τείνει να ταυτιστεί με την επιστροφή στο παραδοσιακό αυταρχικό παιδαγωγικό μοντέλο, στα πλαίσια μιας μεταφυσικής, διπολικής αντιπαράθεσής τους στη λογική «άσπρου – μαύρου» (Δαφέρμος, 2002, σ. 192).

Επιπολιτισμός και Δυνητικές Κοινότητες

Στα παρασκήνια της Wikipedia δραστηριοποιείται μια ακμάζουσα διαδικτυακή κοινότητα η οποία δημιούργησε, συνεχώς αναπτύσσει και συντηρεί ένα πρωτοποριακό έργο: τη μεγαλύτερη σε έκταση εγκυκλοπαίδεια στην ανθρώπινη ιστορία με τον ουτοπικό στόχο να καταστήσει το σύνολο της ανθρώπινης γνώσης άμεσα και ελεύθερα προσβάσιμο σε όλους (Shirky, 2008). Πολλοί καθηγητές αξιοποιούν τη Wikipedia στην εκπαιδευτική τους πράξη, αναθέτοντάς στους φοιτητές τους τη συγγραφή νέων λημμάτων ή την βελτίωση υπαρχόντων (Brailas, 2011; Roth, Davis, & Carver, 2013). Για αυτό το λόγο η WP αποτελεί ένα πρόσφορο παράδειγμα για τη μελέτη του φαινομένου της αξιοποίησης των δυνητικών κοινοτήτων στην εκπαίδευση. Η συγκεκριμένη εργασία αποτελεί εξέλιξη προηγούμενης έρευνάς μας (Μπράϊλας, 2013) και θα χρησιμοποιούμε συχνά παραδείγματα από τη Wikipedia για την ανάπτυξη των επιχειρημάτων.

Η ένταξη εμπεριέχει την αφομοίωση νέων πρακτικών και δεξιοτήτων, την αλλαγή παλαιών συμπεριφορών και τη συνακόλουθη εξέλιξη του ατόμου. Η έννοια της ένταξης σε μια εξωτερική διαδικτυακή κοινότητα κατά τη διάρκεια μιας εκπαιδευτικής παρέμβασης, συνιστά προσαρμογή σε ένα νέο σύνολο ρητών και άρρητων κανόνων και πολιτισμικών νορμών που συγκροτούν μια δυνητική γραφειοκρατική οργάνωση και μια εν γένει δυνητική κουλτούρα (Μπράϊλας, 2013). Μέσω της συνεχούς αλληλεπίδρασης με το πολιτισμικό περιβάλλον, το άτομο αλλάζει, εσωτερικεύοντας αξίες και νόρμες, σε μια προσπάθεια προσαρμογής στην κουλτούρα της κοινότητας και στις απαιτήσεις του δυνητικού χώρου συνδιαλλαγής. Η μάθηση με τη μορφή της εσωτερίκευσης των πολιτισμικών αξιών και κανόνων και της προσαρμογής στην κοινοτική κουλτούρα, επιτρέπει στο άτομο να αλληλεπιδρά επιτυχώς με τους συμμετόχους αυτής της κουλτούρας, τα τυπικά μέλη της κοινότητας. Η διαδικασία με την οποία το άτομο προσαρμόζεται σε ένα νέο πολιτισμικό περιβάλλον καλείται *επιπολιτισμός* (acculturation) (Hall, 2005). Ο όρος *επιπολιτισμός* αποτελεί νεολογισμό. Άλλες αποδόσεις του όρου acculturation στα Ελληνικά είναι: πολιτιστική αφομοίωση, πολιτιστική επαγωγή, πολιτιστική διαπίδυση, επιπολιτισμός. Εμείς προτείνουμε την απόδοση του όρου και ως πολιτισμική ένταξη, με την παρατήρηση ότι η υφιστάμενη πολιτισμική επιρροή είναι αμοιβαία, γιατί θεωρούμε ότι είναι πιο κοντά στη σημασία του όρου, όπως προσδιορίζεται στη θεωρία του John W. Berry.

Παλαιότερα, η έρευνα του επιπολιτισμού εστιαζόταν στη μελέτη του εποικισμού της Αμερικής και άλλων περιοχών από τους Ευρωπαίους. Αργότερα, ακολουθώντας τα παγκόσμια μεταναστευτικά ρεύματα από τον τρίτο κόσμο προς τον πλούσιο βορρά, το ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στην πολιτισμική ένταξη των μεταναστών στις κουλτούρες υποδοχής. Πιο πρόσφατα, λόγω της εμφάνισης πολυπολιτισμικών κοινωνιών, το ενδιαφέρον εστιάσθηκε στη μελέτη της αμοιβαίας πολιτισμικής προσαρμογής, ανάμεσα σε διαφορετικές εθνοπολιτισμικές ομάδες (Berry, 2005). Στο σημερινό κόσμο όπου κυριαρχούν οι τεχνολογίες της πληροφορικής και των επικοινωνιακών δικτύων, ο επιπολιτισμός αποκτά μια δυνητική διάσταση και αφορά, πλέον, την ένταξη του υποκειμένου στην κουλτούρα του διαδικτύου και στις επιμέρους δυνητικές κουλτούρες των διαφόρων δυνητικών κοινοτήτων.

Αμοιβαιότητα του Επιπολιτισμού

Ο όρος επιπολιτισμός, υπονοεί ότι το άτομο εντάσσεται σε μια δεδομένη κουλτούρα, επιπολιτίζεται από αυτήν, προσαρμοζόμενο στις αξίες και στις απαιτήσεις αυτής της κουλτούρας. Ωστόσο, δεν πρέπει να υπονοείται ότι η προσαρμογή είναι μονής κατεύθυνσης. Η προσαρμογή δεν

μπορεί παρά να είναι αμοιβαία (όμως όχι με συμμετρικό τρόπο). Και τα μέλη της εξωτερικής κοινότητας καλούνται να προσαρμοστούν, να τροποποιήσουν τη δράση τους και να ενσωματώσουν τη νέα πληροφορία που εισάγεται στο πολιτισμικό τους σύστημα, συχνά εκδηλώνοντας αντίσταση στις σχετικές εκπαιδευτικές παρεμβάσεις (Μπράϊλας, 2013). Όπως παρατηρεί ο Valsiner, το άτομο δέχεται διαρκώς κοινωνικές επιρροές, ενώ συχνά αντιστέκεται σε αυτές, παράγοντας τα “αντισώματα της προσωπικής του κουλτούρας” (Παπαμιχαήλ, 2003, σ. 114). Η προσαρμογή του ατόμου, αλλάζει το ίδιο το περιβάλλον υποδοχής (Haviland, Prins, McBride, & Walrath, 2010). Τα μέλη μιας εισερχόμενης ομάδας καλούνται να προσαρμοστούν σε μια κουλτούρα η οποία, όμως, θα ήταν διαφορετική χωρίς αυτούς. Η πολιτισμική ένταξη μιας ομάδας ατόμων σε μια κουλτούρα, αλλάζει σε ένα βαθμό αυτή την κουλτούρα, παράγοντας “πολιτισμικά αντισώματα”, χρησιμοποιώντας την ορολογία του Valsiner (Παπαμιχαήλ, 2003, σ. 114), παράλληλα με τις προσωπικές αλλαγές που λαμβάνουν χώρα στα μέλη της εισερχόμενης ομάδας (Berry, 2005).

Η αλληλεπίδραση ανάμεσα σε άτομο και κοινότητα, διαμορφώνει την εικόνα που έχει το άτομο για τον εαυτό του. Η εικόνα του ατόμου για τον εαυτό του, είναι αυτό που η κοινότητα του αντικατοπτρίζει μια δεδομένη χρονική στιγμή, γιατί αυτή την εικόνα μπορεί και αντιλαμβάνεται το άτομο μέσα στο δυνητικό τρόπο ζωής, μέσα στη δυνητική κουλτούρα. Η εικόνα αυτή που έχει το άτομο, είναι μια δυνητική εικόνα, πραγματική ως προς τις συνέπειές της:

Ο εαυτός συγκροτείται διαμέσου της εσωτερίκευσης του άλλου, αλλά επίσης και διαμέσου της διαφοροποίησης από τον άλλο. Η αυτοσυνείδηση που συγκροτείται με την άρνηση του εαυτού και του άλλου, επιτρέπει τη δημιουργία ενός χώρου ο οποίος καταλαμβάνεται από νοήματα και σύμβολα, μέχρι πιστεύω και ιδεολογίες, αλλά και με γνώσεις, εμπειρίες και συναισθήματα που στην πρακτική έκφραση τους ως αισθητική δημιουργία συγκροτούν την κουλτούρα που διαπερνά και συγχρόνως υποστασιοποιεί τον Εαυτό και τον Άλλο. Έτσι η κοινωνική δράση «έχει πάντα ένα συμβολικό νόημα» που εκφράζεται είτε καθορίζοντας το περιεχόμενο και τη μορφή της ταυτότητας, είτε ακαθόριστα καθώς αλλάζει συνεχώς το περιβάλλον επιτρέποντας όμως συγχρόνως νέους επανακαθορισμούς (Κοσκινάς, 1996, σ. 110).

Ο επανακαθορισμός και η συγκρότηση του εαυτού ως διεργασία συμμετοχής σε μια κουλτούρα, συνιστά μια ενεργητική δράση που επαναπροσδιορίζει και συγκροτεί εκ νέου την κουλτούρα αυτή. Η

κοινότητα, ως συλλογικά συγκροτημένος καθρέπτης, διαμορφώνει την αυτοεικόνα του ατόμου, τη στιγμή που το άτομο με το είδωλό του συνδιαμορφώνει το συλλογικά συγκροτημένο καθρέπτη (η θεωρία *the Looking Glass Self* του Charles Horton Cooley). Η είσοδος μιας εξωτερικής ομάδας σε μια ευρύτερη κοινότητα υποδοχής οδηγεί αναπόφευκτα σε αμοιβαίες προσαρμογές. Οι φοιτητές που συνεισφέρουν στα λήμματα της Wikipedia, προσαρμόζονται στους κανόνες και στις πολιτικές του εγχειρήματος, μαθαίνουν τους πολιτισμικά αποδεκτούς τρόπους δράσης στο δυνητικό χώρο της κοινότητας των συντακτών και, τελικά, επαναπροσδιορίζονται ως άτομα, μέσω αυτής τους της συμμετοχής (Μπράϊλας, 2013). Τα παλαιότερα μέλη της κοινότητας συχνά κάνουν παραχωρήσεις, αντιμετωπίζουν με κατανόηση τους φοιτητές και επωμίζονται την αύξηση του φόρτου εργασίας που προκύπτει, λόγω της μαζικής εισόδου νέων συντακτών (Μπράϊλας, 2013). Κάποιες φορές οι αμοιβαίες προσαρμογές και επαναπροσδιορισμοί της ταυτότητας γίνονται εύκολα, μέσω μιας διαδικασίας επικοινωνίας και διαπραγμάτευσης της κοινοτικής κουλτούρας, ενώ άλλες φορές δημιουργείται πολιτισμική σύγκρουση (*culture conflict*) και άγχος προσαρμογής (*acculturative stress*) (Berry, 2005).

Διαστάσεις του Επιπολιτισμού

Σύμφωνα με τη θεωρία του επιπολιτισμού, ανάμεσα στα μέλη μιας ομάδας εμφανίζονται διαφοροποιήσεις: η προσαρμογή επιτυγχάνεται με διαφορετικό ρυθμό για κάθε άτομο, οδηγώντας σε αύξηση των συγκρούσεων και δυσκολία προσαρμογής για το σύνολο της ομάδας (Berry, 2005). Στην εκπαιδευτική αξιοποίηση της Wikipedia παρατηρούνται διαφορετικοί ρυθμοί προσαρμογής ανάμεσα στα άτομα που συμμετέχουν και συγκροτούν την ομάδα των φοιτητών που αναλαμβάνουν να πραγματοποιήσουν συνεισφορές στα λήμματα της εγκυκλοπαίδειας. Κάποιοι φοιτητές προσαρμόζονται σχετικά εύκολα από την αρχή του εξαμήνου, ενώ κάποιοι άλλοι δεν προσαρμόζονται ποτέ. Οι τελευταίοι είναι και αυτοί που διαμαρτύρονται περισσότερο για τις συγκρούσεις με τα μέλη της κοινότητας και για το στρες που τους προκαλεί (Μπράϊλας, 2013). Ο απότομη είσοδος ενός ατόμου σε ένα διαφορετικό και άγνωστο πολιτισμικό πλαίσιο, μπορεί να προκαλέσει στρες προσαρμογής, μια κατάσταση ιδιαίτερα γνώριμη στους κοινωνικούς ανθρωπολόγους. Οι ανθρωπολόγοι Cora Dubois (1951) και Kalervo Oberg (1954) χρησιμοποίησαν πρώτοι τον όρο *πολιτισμικό σοκ* για να περιγράψουν αυτό το φαινόμενο (DeWalt & DeWalt, 2011). Ο Oberg διέκρινε τα τέσσερα στάδια του φαινομένου (DeWalt & DeWalt, 2011). Το πρώτο στάδιο είναι ο *μήνας του μέλιτος* (*honeymoon*) κατά τη διάρκεια του οποίου το άτομο εντυπωσιάζεται από το νέο περιβάλλον. Το δεύτερο στάδιο είναι η *κρίση* κατά την

οποία το άτομο γίνεται επικριτικό για το νέο πολιτισμικό πλαίσιο και εμφανίζει εχθρική και επιθετική συμπεριφορά. Σε αυτό το στάδιο το άτομο μπορεί να κατασκευάσει πολιτισμικά στερεότυπα (για παράδειγμα: “οι συντάκτες της Wikipedia δεν έχουν κάτι άλλο να κάνουν και κάθονται όλη μέρα μπροστά στον υπολογιστή και μας δημιουργούν προβλήματα”). Το τρίτο στάδιο είναι η *ανασυγκρότηση* (recovery) κατά την οποία το άτομο αρχίζει να εξοικειώνεται με τη νέα κουλτούρα. Το τελευταίο στάδιο είναι η *διευθέτηση* (adjustment) κατά την οποία το άτομο προσαρμόζεται πλέον ικανοποιητικά στο νέο πολιτισμικό περιβάλλον.

Η διαδικασία του επιπολιτισμού δεν είναι αχρονική, έχει σαφή ιστορική διάσταση (Haviland et al., 2010, σ. 162), είναι δηλαδή πλαίσιοθετημένη, εξαρτάται από το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο. Η κατανόηση της διεργασίας του επιπολιτισμού προϋποθέτει την προσεκτική εξέταση και κατανόηση του ιστορικού-πολιτισμικού συγκείμενου και για την κοινότητα υποδοχής και για την εντασσόμενη ομάδα (Berry, 2005). Η κατανόηση της προσαρμογής μιας ομάδας καθηγητών και φοιτητών στην κοινότητα της Wikipedia, προϋποθέτει την παράλληλη κατανόηση της εν γένει κουλτούρας της τυπικής εκπαίδευσης, από την οποία προέρχεται η συγκεκριμένη ομάδα, και της γενικότερης κουλτούρας του διαδικτύου και των δυνητικών κοινοτήτων, της οποίας μέρος είναι και η κουλτούρα της Wikipedia. Η τυπική εκπαίδευση έχει θεσπιστεί μέσα από αιώνες παράδοσης στη βάση μιας δυαδικής παιδαγωγικής σχέσης ανάμεσα σε μια ομάδα μαθητών και το δάσκαλό τους. Ο τελευταίος αντιπροσωπεύει το “σοφό” επί σκηνής (sage on the stage). Η κουλτούρα της Wikipedia έχει διαμορφωθεί μέσα από μια δεκαετία και πλέον ζωής του εγχειρήματος (πολύ μεγάλος χρόνος για τα μέτρα του διαδικτύου – αποτελεί το μισό χρόνο ύπαρξης του www – παγκόσμιου ιστού!) στη βάση της αλληλεπίδρασης μεταξύ ομότιμων (peers). Οι συνεισφορές στη Wikipedia δεν αξιολογούνται βάση των τυπικών διαπιστευτηρίων αυτών που τις πραγματοποίησαν, αλλά βάση των επιχειρημάτων και της συμμόρφωσής τους προς τους κοινά θεσπισμένους κοινοτικούς κανόνες. Οι πολιτισμικές διαφορές ανάμεσα σε αυτές τις κουλτούρες είναι τεράστιες. Μόνο μελετώντας συγκριτικά τις διαφορετικές κουλτούρες προέλευσης μπορεί να γίνει πλήρης κατανόηση του φαινομένου.

Εκτός από το πλαίσιο και την εν γένει κουλτούρα του διαδικτύου που επηρεάζει από “πάνω προς τα κάτω” την κουλτούρα της Wikipedia σημαντικό ρόλο παίζουν και οι υποκουλτούρες των υποομάδων που συγκροτούνται εντός της κοινότητας: “Ο βαθμός αποδοχής ή απόρριψης της επίσημης οργανωτικής κουλτούρας, καθώς και ο βαθμός ανάδειξης εναλλακτικών συλλογικών «μύθων», προσδιορίζει κατά

πόσο οι διάφορες υποκοουλτούρες των ομάδων (στελεχών ή μελών του οργανισμού), εντάσσονται στην κυρίαρχη κουλτούρα ή σε κάποια αντί κουλτούρα." (Κοσκινάς, 1995, σ. 129). Στην κοινότητα της Wikipedia αναπτύσσονται διάφορες υποομάδες, όπως είναι οι διαχειριστές και ομάδες συγκεκριμένων συγγραφικών ενδιαφερόντων (wiki-projects) με διαφορετικές υποκοουλτούρες. Το αντίστοιχο ισχύει και για την εκπαιδευτική ομάδα που προέρχεται πάντα από τη συγκεκριμένη υποκοουλτούρα ενός σχολείου ή ενός πανεπιστημίου.

Στρατηγικές Επιπολιτισμού

Στη βιβλιογραφία αναφέρονται πολλοί διαφορετικοί τρόποι με τους οποίους πραγματοποιείται ο επιπολιτισμός (acculturation strategies). Ο John W. Berry προτείνει ένα μοντέλο με τέσσερις διακριτούς τρόπους επιπολιτισμού, ανάλογα με το βαθμό διατήρησης της πολιτισμικής ταυτότητας (cultural maintenance) και την ένταση της διαπολιτισμικής επικοινωνίας (contact and participation) που επιδιώκεται από τα εισερχόμενα άτομα σε μια ευρύτερη κουλτούρα (Berry, 1997). Ο πρώτος τρόπος επιπολιτισμού είναι η **αφομοίωση (assimilation)**: τα άτομα δεν ενδιαφέρονται για τη διατήρηση της πολιτισμικής τους ταυτότητας και επιδιώκουν την πλήρη ένταξή τους στην κουλτούρα υποδοχής. Στην περίπτωση των εκπαιδευτικών παρεμβάσεων στη Wikipedia, αυτός ο τρόπος θα ισοδυναμούσε με τους φοιτητές να αγνοήσουν τη σπουδαστική τους ιδιότητα και το γεγονός ότι πραγματοποιούν μια πανεπιστημιακή εργασία και να επιδιώξουν την ένταξή τους στην κοινότητα ως τυπικά μέλη. Ο δεύτερος τρόπος επιπολιτισμού είναι ο **διαχωρισμός (separation)**: τα άτομα επιδιώκουν τη διατήρηση της πολιτισμικής τους ταυτότητας, αποφεύγοντας κάθε επικοινωνία με την κοινότητα υποδοχής. Αυτό στην περίπτωση της Wikipedia θα ισοδυναμούσε με τους φοιτητές να ενδιαφέρονται μόνο για την αυτόνομη πραγματοποίηση της εκπαιδευτικής τους δραστηριότητας, αγνοώντας συστηματικά τους κοινοτικούς κανόνες (όταν υπαγορεύουν κάτι ασύμφωνο προς την κουλτούρα της τυπικής εκπαίδευσης) και αποφεύγοντας την οποιαδήποτε επικοινωνία με τα μέλη της κοινότητας. Ο τρίτος τρόπος επιπολιτισμού είναι η **εναρμόνιση (integration)**: τα άτομα επιδιώκουν τη διατήρηση της πολιτισμικής τους ταυτότητας, επιδιώκοντας ταυτόχρονα τη διαπολιτισμική επικοινωνία με τα μέλη της κοινότητας υποδοχής. Στην εκπαιδευτική αξιοποίηση της Wikipedia αυτό θα ισοδυναμούσε με τους φοιτητές να επιδιώκουν την επικοινωνία με τους βικιπαιδιστές, προσπαθώντας να κατανοήσουν και να εναρμονιστούν με την κοινοτική κουλτούρα, ενώ ταυτόχρονα διατηρούν την ανεξαρτησία τους ως άτομα που πραγματοποιούν μια εκπαιδευτική δράση. Ο τέταρτος τρόπος επιπολιτισμού είναι η

περιθωριοποίηση (marginalization): τα άτομα δεν ενδιαφέρονται για τη διατήρηση της πολιτισμικής τους ταυτότητας, ενώ ταυτόχρονα δεν επιδιώκουν την οποιαδήποτε επαφή με την κουλτούρα της κοινότητας υποδοχής με αποτέλεσμα να οδηγούνται στο κοινωνικό περιθώριο.

Από τους τέσσερις προηγούμενους τρόπους πολιτισμικής ένταξης μιας ομάδας σε μια ευρύτερη κουλτούρα, ο επικρατέστερος στις διαπολιτισμικές μελέτες φαίνεται να είναι η εναρμόνιση (Berry, Phinney, Sam, & Vedder, 2006). Στην περίπτωση της αξιοποίησης της δυνητικής κοινότητας της Wikipedia στην τυπική εκπαίδευση, πιο κατάλληλος και πρακτικά εφικτός τρόπος πολιτισμικής ένταξης είναι η εναρμόνιση. Η αφομοίωση δεν είναι πρακτικά εφικτή, αφού οι φοιτητές συνεισφέρουν στο εγχείρημα στα οριοθετημένα πλαίσια μιας εκπαιδευτικής εργασίας η οποία στο τέλος αξιολογείται. Αν μετά το τέλος της εκπαιδευτικής δράσης, κάποιοι φοιτητές παραμείνουν συντάκτες και μέλη της κοινότητας, αυτό συνιστά αφομοίωση, αλλά συμβαίνει εκτός των ορίων της εκπαιδευτικής παρέμβασης. Ο διαχωρισμός δεν είναι επιθυμητός, γιατί σκοπός της εκπαιδευτικής δράσης είναι η τριβή με την κοινότητα. Σε διαφορετική περίπτωση θα ζητούνταν από τους φοιτητές να συνεισφέρουν σε ένα ιδιωτικό wiki, ή σε κάποιο άλλο κλειστό συνεργατικό περιβάλλον, και όχι στη Wikipedia. Η περιθωριοποίηση δεν έχει νόημα για μια εκπαιδευτική παρέμβαση σε μια κοινότητα (αυτό θα σήμαινε ότι οι φοιτητές ξεχνάνε ότι είναι εκπαιδευόμενοι, ενώ ταυτόχρονα δεν εντάσσονται στην κοινότητα). Αντίθετα, η εναρμόνιση επιτρέπει στους φοιτητές να γίνουν κοινωνοί της δυνητικής κουλτούρας και να επωφεληθούν εκπαιδευτικά από το όφελος της προσαρμογής. Ταυτόχρονα, διατηρούν την εκπαιδευτική τους ταυτότητα στα πλαίσια μιας, έτσι και αλλιώς, αναγκαστικής και χρονικά οριοθετημένης εκπαιδευτικής παρέμβασης, που υπαγορεύεται από τη διαχρονικά θεσπισμένη κουλτούρα της τυπικής εκπαίδευσης. Ωστόσο, ο τρόπος της πολιτισμικής ένταξης δεν υπαγορεύεται μόνο από τις ανάγκες και τις επιθυμίες της εντασσόμενης ομάδας, αλλά και από τις απαιτήσεις της κοινότητας υποδοχής.

Ο τελικός τρόπος της πολιτισμικής ένταξης είναι αποτέλεσμα διαπολιτισμικών διαπραγματεύσεων και αμοιβαίων παραχωρήσεων. Αυτό έγινε εμφανές στην περίπτωση των εκπαιδευτικών παρεμβάσεων στη Wikipedia: οι υποχρεωτικές (έμμεσα ή άμεσα) συνεισφορές των φοιτητών, στα πλαίσια μια πανεπιστημιακής εργασίας, έρχονταν σε ευθεία αντίθεση με τον εθελοντικό χαρακτήρα της συμμετοχής, που διαπνέει καθολικά την κουλτούρα της Wikipedia. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αντίδραση πολλών μελών της κοινότητας. Ωστόσο, παρά τις αντιρρήσεις μερίδας

συντακτών, οι εκπαιδευτικές παρεμβάσεις έγιναν τελικά καθολικά αποδεκτές στη Wikipedia (Μπράϊλας, 2013). Σε αυτή την περίπτωση έχουμε μια σαφή προσαρμογή της κοινοτικής κουλτούρας στις απαιτήσεις της εντασσόμενης ομάδας. Όταν η πολιτισμική ταυτότητα μιας υποομάδας γίνεται αποδεκτή από την κοινότητα υποδοχής, τότε πρόκειται για μια πολυπολιτισμική κουλτούρα (multiculturalism) (Berry, 2005). Το αναγκαστικό των φοιτητικών συνεισφορών γίνεται αποδεκτό στα πλαίσια μιας εκπαιδευτικής παρέμβασης και μόνο, υποδηλώνοντας τον ανοικτό και πολυπολιτισμικό χαρακτήρα της Wikipedia.

Πολιτισμικό Στρες

Διαφωνίες και συγκρούσεις μεταξύ ανεξάρτητων ατόμων (φοιτητών, καθηγητών ή μελών της κοινότητας) αναφορικά με τις απαιτήσεις της πολιτισμικής ένταξης αποτελούν πηγές στρες προσαρμογής (acculturative stress) (Berry, 1970, 1997) ή πολιτισμικού σοκ (culture shock) (Ward, Bochner, & Furnham, 2001). Από τους δύο όρους, ο όρος στρες προσαρμογής, υποδηλώνει ένταση αλλά δεν έχει κατ' ανάγκη αρνητική χροιά (Berry, 2005). Η προκύπτουσα ένταση μπορεί να είναι εποικοδομητική, να οδηγήσει στην προσαρμογή και στην ανάπτυξη, έστω και διαμέσου συγκρούσεων. Για αυτό και στην απόδοση στα Ελληνικά, θα προτιμήσουμε τον όρο στρες, έναντι του άγχους, γιατί ο τελευταίος έχει συνήθως μεγαλύτερο αρνητικό φορτίο. Όμως και για τον όρο στρες, χρειάζεται να τονίσουμε ότι δεν τον χρησιμοποιούμε κατ' ανάγκη με αρνητικό περιεχόμενο, το στρες διαπολιτισμικής προσαρμογής σε μια δυνητική κουλτούρα μπορεί να έχει θετικά μαθησιακά αποτελέσματα. Το στρες προσαρμογής αφορά και την ομάδα εισόδου (καθηγητές, φοιτητές) και την κοινότητα υποδοχής (Μπράϊλας, 2013).

Επιπολιτισμός και Μάθηση

Η τυπική ένταξη των μελών στην κοινότητα της Wikipedia και η συμμετοχή στη κουλτούρα της αφορά μεμονωμένα άτομα, που εμπλέκονται σε εθελοντική βάση, και μπορεί να θεωρηθεί ως μια διαδικασία ανάλογη του enculturation (δυνητικός προσπολιτισμός). Η μαζική ένταξη μιας ομάδας φοιτητών στην κουλτούρα μιας διαδικτυακής κοινότητας, όπως είναι η κοινότητα των συντακτών της Wikipedia, με αναγκαστικό τρόπο (υποχρεωτική εκπαιδευτική εργασία) σε σύντομο χρονικό διάστημα (συνήθως μέσα σε ένα ακαδημαϊκό εξάμηνο) εμφανίζει χαρακτηριστικά μιας διεργασίας acculturation. Κατ' επέκταση, αν θεωρήσουμε τη τυπική διαδικασία ένταξης των “δόκιμων” μελών (newbies) σε μια οποιαδήποτε δυνητική κοινότητα ως διεργασία μύησης στην κουλτούρα της, η αξιοποίηση μιας

δυναμικής κοινότητας στην τυπική εκπαίδευση, μέσω της εκπαιδευτικά συντεταγμένης και προσχεδιασμένης ένταξης σε αυτήν μιας εκπαιδευτικής ομάδας, αποτελούμενη από καθηγητές και σπουδαστές, συνιστά μια διεργασία acculturation (δυναμικός επιπολιτισμός). Η ίδια η παιδαγωγική πράξη αποτελεί μια “πράξη κοινωνικά και τελετουργικά οργανωμένη” (Παπαμιχαήλ, 2003, σ. 304). Σε αυτή την περίπτωση η μάθηση αναδύεται ως το διαπολιτισμικό όφελος που προκύπτει από τη διεργασία πολιτισμικής ένταξης στη δυναμική κουλτούρα. Η διεργασία πολιτισμικής ένταξης εμπεριέχει το αντίστοιχο στρες (acculturation stress).

Η διαδικασία της ένταξης αναφέρεται στις αλλαγές που συμβαίνουν σε ένα άτομο, ή σε μια ομάδα συνολικά, ως απάντηση στις απαιτήσεις του εξωτερικού πολιτισμικού περιβάλλοντος (Berry, 2005). Αυτές οι αλλαγές δεν συνεπάγονται αυτόματα καλύτερο ή χειρότερο ταίριασμα (fitness) στο πολιτισμικό περιβάλλον. Τα άτομα μπορούν να προσαρμοστούν καλύτερα, εναρμονιζόμενα με το νέο περιβάλλον ή ακόμα και να αφομοιωθούν ολοκληρωτικά από αυτό. Ωστόσο, μπορεί να αντιδράσουν στις απαιτήσεις της διαπολιτισμικής προσαρμογής και να εμφανίσουν αντίσταση σε αυτήν. Οι φοιτητές μπορεί να μην αποδέχονται τις νόρμες κοινωνικής αλληλεπίδρασης στο δυναμικό χώρο της κοινότητας και να αντιδρούν στις πολιτισμικές αλλαγές που υπαγορεύει η *wiki* κουλτούρα. Κάποιοι αδυνατούν να δεχτούν ότι οι δικές τους συνεισφορές μπορεί να τροποποιηθούν από τον οποιοδήποτε ή να απορριφθούν στο σύνολό τους ως ατεκμηρίωτες από την ψηφιακή περσόνα ενός άγνωστου, σε αυτούς, ατόμου, μέλους της κοινότητας (Μπράϊλας, 2013). Το συμμετοχικό μοντέλο δημιουργίας λημμάτων στη Wikipedia (Shirky, 2008) και η ελευθεριακή προσέγγιση του διαδικτύου, που το χαρακτηρίζει στο μεγαλύτερο μέρος της ιστορίας του (Castells, 2005), επιβάλλουν πολιτισμικές προσαρμογές που συχνά είναι αδιανόητες για έναν τυπικό φοιτητή. Επίσης, ένας καθηγητής που, εκτός Wikipedia, έχει συνηθίσει να γράφει επώνυμα και να αναλαμβάνει την ευθύνη των γραφομένων του, μπορεί να αντιδράσει στην αμφισβήτηση του κύρους του από έναν ψευδώνυμο *Wikipedian* (Brailas, 2011).

Η καλύτερη στρατηγική για την ελαχιστοποίηση του στρες πολιτισμικής προσαρμογής είναι η εναρμόνιση με το νέο πολιτισμικό περιβάλλον, όπως αναδεικνύεται από ένα πλήθος διαπολιτισμικών ερευνών (Berry, 2005). Στα πλαίσια της εναρμόνισης, φοιτητές και καθηγητές διατηρούν την εκπαιδευτική πολιτισμική τους ταυτότητα, επιδιώκοντας ταυτόχρονα την καλή επικοινωνία με την κοινότητα και την κατανόηση της κουλτούρας της. Το ίδιο ισχύει και για τα μέλη της κοινότητας: διατηρούν την πολιτισμική τους αυτονομία, επιδιώκοντας ποιοτική επικοινωνία με την εκπαιδευτική

ομάδα και κατανόηση της εκπαιδευτικής κουλτούρας. Η διεργασία της ένταξης στη δυνητική κουλτούρα, όσο και αν προκαλεί στρες στους εμπλεκόμενους (εκπαιδευτική ομάδα και μέλη της κοινότητας υποδοχής) δημιουργεί ευκαιρίες ανάπτυξης και εξέλιξης.

Η πολιτισμική εναρμόνιση ανάμεσα στην εκπαιδευτική ομάδα και στα μέλη της υπάρχουσας δυνητικής κοινότητας, με την αμοιβαιότητα που εμφανίζει, οδηγεί στη συγκρότηση μιας νέας *δυνητικής μαθησιακής κοινότητας* με τη δική της διαφοροποιημένη κουλτούρα (Μπράϊλας, 2013). “Τόσο η ατομική όσο και η κοινωνική συμπεριφορά καθορίζονται από συντονισμένες μορφές αλλαγής... Μοιάζουν να συντονίζονται σε αναδυόμενα κοινωνικά μορφώματα.” (Κατερέλος, 2013, σ. 20). Η δυνητική μαθησιακή κοινότητα έχει περιορισμένη διάρκεια ζωής, τουλάχιστον όσο και η εκπαιδευτική παρέμβαση. Ωστόσο, και μετά τη διάλυσή της, η κουλτούρα της συνεχίζει να επηρεάζει μαθητές και μέλη της κοινότητας: η Wikipedia δεν είναι ίδια μετά τις εκπαιδευτικές παρεμβάσεις. Το ίδιο ισχύει και για τους μαθητές, τους φοιτητές, τους καθηγητές και τις εκπαιδευτικές δομές που συμμετείχαν στις εκπαιδευτικές παρεμβάσεις.

Βιβλιογραφία

- Berry, J. W. (1970). Marginality, Stress and Ethnic Identification in an Acculturated Aboriginal Community. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 1(3), 239–252.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, Acculturation, and Adaptation. *Applied Psychology*, 46(1), 5–34.
- Berry, J. W. (2005). Acculturation: Living successfully in two cultures. *Special Issue: Conflict, Negotiation, and Mediation across Cultures: Highlights from the Fourth Biennial Conference of the International Academy for Intercultural Research*, 29(6), 697–712.
- Berry, J. W., Phinney, J. S., Sam, D. L., & Vedder, P. (2006). Immigrant Youth: Acculturation, Identity, and Adaptation. *Applied Psychology*, 55(3), 303–332.
- Brailas, A. (2011). Using Wikipedia in a Course Assignment: Implications for Wikipedia Literacy in Higher and Secondary Education. In S. Sotiriou & A. Szucs (Eds.), *Never Waste a Crisis! Inclusive Excellence, Innovative Technologies and Transformed Schools as Autonomous Learning Organisations* (pp. 116–121). Athens, Greece: European Distance and E-Learning Network.
- Castells, M. (2005). *Ο γαλαξίας του Διαδίκτυου. Στοχασμοί για το Διαδίκτυο τις επιχειρήσεις και την κοινωνία*. Εκδόσεις Καστανιώτη.

- Darwin, C. (1869). *On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life* (5th ed.). London: John Murray.
- DeWalt, K. M., & DeWalt, B. R. (2011). *Participant Observation: A Guide for Fieldworkers*. USA: AltaMira Press.
- Hall, B. J. (2005). *Among Cultures: The Challenge of Communication*. Thomson Wadsworth.
- Haviland, W. A., Prins, H. E. L., McBride, B., & Walrath, D. (2010). *Cultural Anthropology: The Human Challenge*. Cengage Learning.
- Kim, Y. Y. (2001). *Becoming Intercultural: An Integrative Theory of Communication and Cross-Cultural Adaptation*. SAGE Publications.
- Roth, A., Davis, R., & Carver, B. (2013). Assigning Wikipedia editing: Triangulation toward understanding university student engagement. *First Monday*, 18(6).
- Shirky, C. (2008). *Here comes everybody: the power of organizing without organizations*. Penguin Press.
- Ward, C. A., Bochner, S., & Furnham, A. F. (2001). *The Psychology of Culture Shock*. Taylor & Francis Group.
- Δαφέρμος, Μ. (2002). *Η Πολιτισμική - Ιστορική Θεωρία του Vygotsky. Φιλοσοφικές - Ψυχολογικές - Παιδαγωγικές Διαστάσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Ατραπός.
- Κατερέλος, Ι. (2013). *Χάος και Τάξη στα Κοινωνικά Συστήματα*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Κοσκινάς, Κ. (1995). *Η Πολιτική της Εργασίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Συμεών.
- Κοσκινάς, Κ. (1996). *Η Κοινωνιολογία της Εξουσίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Συμεών.
- Μπράϊλας, Α. Β. (2013). *Η Δυνητική Μαθησιακή Κοινότητα: Κοινωνιο-Ψυχολογικές, Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Παράμετροι (Διδακτορική Διατριβή)*. Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Παπαμιχαήλ, Γ. (2003). *Μάθηση και Κοινωνία. Η εκπαίδευση στις θεωρίες της γνωστικής ανάπτυξης*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.

4^ο Συνέδριο της Ελληνικής Κοινωνιολογικής Εταιρείας

*Κοινωνικές ταυτότητες και κοινωνική συνοχή
Προκλήσεις και προοπτικές*

Πρακτικά

Επιμέλεια

Αργύρης Κυρίδης

ISBN: 978-960-9596-02-2

Αθήνα, 2014